

Milko Mikola

Krivicice, ki jih je komunistična oblast povzročila mojima staršema in meni

Nasilje komunistične oblasti nad mojima staršema v prvih povojnih letih

Rodil sem se 15. aprila 1946 na Grobelnem pri Šentjurju kot četrti otrok materi Tereziji in očetu Alojzu. Starša sta imela srednje veliko kmetijo. Mama, ki je izhajala iz vinorodnega kraja Babna Reka pri Žusmu na Kozjanskem, je bila globoko verna ženska, medtem ko za očeta tega ne bi mogel reči. Tako kot njegov oče in moj ded Jakob je bil tudi on bolj liberalno usmerjen, vendar verujoč mož. Med vojno sta bila starša izpostavljena hudim preizkušnjam. Aprila 1941 je oče kot jugoslovanski vojak padel v nemško ujetništvo. Pred smrtjo zaradi lakote ga je v nemškem ujetniškem taborišču (blizu Dresdena) rešilo to, da so ga dodelili nekemu kmetu za pomoč pri delu, kjer je imel dovolj hrane. Po enem letu ujetništva se je vrnil domov. Ker so ga hoteli mobilizirati v nemško vojsko, si je na nogo navezal vinski kamen, ki mu je povzročil tako hudo rano, da je bil prisiljen poiskati zdravniško pomoč pri šentjurskem zdravniku Francu Svetini. Ta je takoj spoznal, da si je rano povzročil sam, vendar ga ni prijavil nemškim oblastem, saj je bil vključen v Osvobodilno fronto (OF).

Verjetno so ga po njegovem posredovanju partizani leta 1944 določili, da bo postal njihov vodič. Partizane je vodil od Grobelnega pa vse do Slemen nad Dramljami, saj je to pot dobro poznal, ker je v teh krajih pred vojno pogosto kupoval živino. Leta 1944 je partizanska obveščevalna služba našo hišo določila za svojo javko. Poštna uradnica na Grobelnem, ki je bila vključena v OF, je k nam naskrivaj prinašala sporočila o nemških vojaških železniških transportih, ki so bili namenjeni v Italijo, pri nas pa jih je prevzel partizanski obveščevalec. Na podlagi tako pridobljenih informacij so nemške vojaške železniške transporte med Grobelnim in Ponikvo pogosto napadla zavezniška letala. S tem sta bila starša vključena v partizansko odporniško gibanje in sta, če bi ju kdo izdal, sebe in otroke izpostavila veliki nevarnosti. Kot mi je pripovedovala mama, je za vsak slučaj že imela pripravljene najnujnejše stvari, ki bi jih vzela s seboj, če bi jih nemške okupacijske oblasti poslale v koncentracijsko taborišče. Za svoje sodelovanje s partizanskim odporniškim gibanjem nista pričakovala po vojni nikakršnih privilegijev in jih tudi nista uživala. Nasprotno, komunistična oblast, s katero se nista mogla sprijazniti, jima je to "poplačala" s hudimi krivicami in nasiljem.

Konec vojne maja 1945 je tudi za moja starša pomenil konec strahu in napetosti. Njunega upanja, da je končno nastopil čas, ko bosta s svojo družino ponovno zaživela v miru, pa je bilo kaj hitro konec. Kmalu sta spoznala, da je komunistična oblast do kmetov sovražna, njuno razočaranje nad njo pa je bilo še toliko večje, ko sta videla, kakšni ljudje so prišli na oblast. V Krajevnem ljudskem odboru Grobelno so namreč vodilne položaje prevzeli znani predvojni delomrzneži, njegov predsednik pa je bil med vojno celo zelo vnet hitlerjanec. Spoznala sta, da od takšne oblasti ni mogoče pričakovati nič dobrega. Oče, ki je tisto, kar je mislil, vedno tudi na glas povedal, je oblast večkrat javno kritiziral zaradi obvezne oddaje. Tudi mama se pri kritiziranju oblasti ni znala zadržati in se ni hotela vključiti v nobeno tako imenovano množično organizacijo, kot sta denimo bili OF in AFŽ. Aktivistke, ki so jo prišle nagovarjat, naj se vključi vanju, je po kratkem postopku odslovila.

Zanju bi se to lahko končalo tako tragično, kot se je končalo za kmeta Franca Tržana iz sosednje vasi Zgornje Selce pri Ponikvi pri Grobelnem. Tržan, ki je bil celo odbornik KLO Ponikva, je na množičnem zborovanju v Šmarju pri Jelšah julija 1946 kritiziral ravnanje oblasti s kmeti. Kmalu za tem so ga neke noči na domu obiskali oboroženi neznanci in ga, ko jim je odprl vrata, na hišnem pragu ustrelili. Naslednjega dne je sicer poverjeništvu za notranje zadeve pri OLO Šmarja pri Jelšah na Tržanov dom poslalo svojega pripadnika, ki pa se je samo prepričal, da je Tržan res mrtev, in nato odšel. Umora tega kmeta niso niti poskušali raziskati, iz česar je mogoče domnevati, da ga je verjetno ubila oblast sama. Okrajna agitprop komisija Šmarje pri Jelšah je za Tržana ugotavljala, »da ni bil politično ravno naklonjen naši oblasti«.

Odklonilni odnos mojih staršev do oblasti tej seveda ni ostal neopažen in se je kmalu odzvala. Nad njima se je znesla tako, da je KLO Grobelno naši kmetiji naložil nesorazmerno veliko obvezno oddajo, zaradi katere je naša družina trpela hudo pomanjkanje. Oktobra 1950, ko sem bil star štiri leta, sem bil priča dogodka, ki se mi je za vedno globoko vtisnil v spomin. Tega leta je KLO Grobelno naši kmetiji določil, da mora za obvezno oddajo oddati par volov. Ker zaradi deževja starša nista mogla pravočasno opraviti jesenske setve, sta rok za njihovo oddajo zamudila. Predsednik KLO Grobelno, ki je iz predvojnega klerikalca in medvojnega hitlerjanca po vojni postal zagrizen komunist, ni pokazal nobenega razumevanja. Ko je bil oče zdoma, je prišel s pajdaši s KLO-ja, da bi vole odpeljali s silo. Vdrli so v hlev, vendar se je mama z rokami oklenila na verige, s katerima sta bila vola priklenjena k jaslim, in jim to

skušala preprečiti. Čeprav so jo z lesenimi zapahi tolkli po rokah, verig ni izpustila. Ko so videli, da ne bo popustila, so odšli.

Istega ali morda naslednjega dne, tega se več ne spomnim, so po mamu prišli miličniki s postaje Ljudske milice v Šentjurju pri Celju in jo odvedli v preiskovalni zapor v Celje. To, da je morala doma pustiti moža samega s štirimi mladoletnimi otroki, ko je bilo na polju največ dela, jo je zelo prizadelo. Kot je pripovedovala, pa jo je dodatno prizadelo, ker so jo zaprli v celico skupaj z ženskami, ki so bile zaprte zaradi nemorale in so se pred njo vedle skrajno vulgarno, kar je bilo za mamu, ki je bila vzgojena v krščanski morali, nekaj nesprejemljivega in ponižujočega. V zaporu je ves čas jokala in molila. Javnemu tožilcu verjetno ni bilo neznano, kaj je naša hiša med vojno storila za partizane. Edino tako si je mogoče razlagati njegovo odločitev, da proti njej ni vložil obtožnice, ampak jo je iz preiskovalnega zapora po več kot tednu dni izpustil.

Slabo leto za tem (avgusta 1951) so zaprli očeta. Z mojim najstarejšim bratom sta na Grobelno z vozom pripeljala žito, ki smo ga morali oddati za obvezno oddajo. Ker naša kmetija ni zmogla oddati predpisane količine žita, so na odkupni postaji očeta aretirali in ga odvedli v Celje v preiskovalni zapor, tako da se je domov z volovsko vprego in praznim vozom vrnil samo moj brat, ki mu je bilo takrat 13 let. Javni tožilec je očeta obtožil storitve kaznivega dejanja po Zakonu o pobijanju nedopustne špekulacije in gospodarske sabotaže. Ker je mama na posestvu ostala sama z otroki, je odšla k njemu v Celje in ga prosila, naj očeta izpusti. Javni tožilec ji je obljubil, da ga bodo iz preiskovalnega zapora izpustili, če bo prej za obvezni odkup naša kmetija še enkrat oddala predpisano količino žita. Mama je to tudi storila. Ker sami žita nismo imeli dovolj, nam ga je do naslednje žetve posodil kmet iz sosednje vasi.

Očeta so takoj za tem iz preiskovalnega zapora res izpustili in se je sojenja, ki je 17. septembra 1951 potekalo pred Okrajnim sodiščem v Celju, lahko udeležil s prostosti. Obsojen je bil na 4 mesece zapora in na plačilo 5.000 din denarne kazni, kar je bila tedaj dokaj mila kazen. Če bi mu sodišče za isto kaznivo dejanje sodilo par mesecev prej, ko še ni stopil v veljavo nov kazenski zakonik, bi bila izrečena kazen gotovo neprimerno ostrejša. Ker je bilo treba žito kmetu, ki nam ga je posodil, vrniti, hkrati pa zagotoviti seme za setev, nam ga ni ostalo niti toliko, da bi ga imeli dovolj za kruh. Kruh sta starša imela pod ključem. Ko sem ga želel, sem zanj moral prositi očeta, da mi ga je odrezal.

Kot da vse to še ni bilo dovolj, so leta 1952 neke noči očeta odpeljali neznano kam. Mama je nam otrokom na vprašanje »Kje pa so ate?«, odgovarjala, da je oče na orožnih vajah. Ko se je po približno pol leta oče vrnil domov, je o tem, kje je bil ta čas, molčal. Verjetno je resnico o tem zaupal samo svoji ženi (moji mami), za nas otroke pa tudi za vse ostale, ki so hoteli zvedeti, kje je bil, pa je veljalo, da je bil na "orožnih vajah". Očetova približno pol leta dolga odsotnost je bila za mamu in nas otroke huda preizkušnja, saj je pri hiši manjkala moška roka za težja kmečka opravila. Poleg tega so nas noč za nočjo obiskovali tatovi, ki so vlamljali v hlev in iz njega odnašali kokoši, purane in race. Mama je sicer vlome in tatvine prijavila na postajo Ljudske milice v Šentjurju pri Celju, vendar niso hoteli ničesar ukreniti. Ko so nas neke noči tatovi zopet obiskali, je mama vzela sekuro in se jim postavila po robu, čeprav je s tem tvegala svoje življenje. Še danes ne morem razumeti poguma, ki ga pokazala ta drobna ženska.

Zaradi očetove odsotnosti smo na kmetiji morali za delo poprijeti tudi otroci. Čeprav sem bil star komaj šest let, sem tudi jaz po svojih močeh pomagal. Bilo je na dan Svetih treh krajev, 6. januarja 1953, ko sem bratu pomagal pri pripravljanju rezanice za živino. On je vrtel kolo slamoreznice z dvema reziloma, jaz pa sem vanjo potiskal mešanico krme in slame. Pri tem sem desno roko potisnil predaleč, tako da sta me zagrabila zobčasta valja. Ker sem se močno ustrašil in doživel šok, nisem zavpil, da bi brat slamoreznico ustavil. To je storil šele, ko je brizgnila kri in ko mi je že odrezalo preste. Tako sem komaj šestletni otrok doživel hudo nesrečo in postal invalid, kar me je zaznamovalo za celo življenje. Če bi mi komunisti ne odpeljali očeta, se mi to ne bi bilo nikoli zgodilo.

Nad očetom in mamu se je komunistična oblast znesla tudi tako, da jima ni hotela omogočiti napeljati elektrike. Ko so okoli leta 1955 postavljali električni vod od transformatorja do sosednje vasi, so našo domačijo načrtno zaobšli, čeprav je oče ves čas sodeloval pri kopanju jam za električne drogove in plačal predvideni denarni prispevek. Tako sta morala oče in mati več sto metrov dolg električni vod do naše domačije financirati sama. Naši kmetiji so nalagali tako visoke davke, da sta jih starša komaj zmogla plačevati. To je privedlo tako daleč, da pri hiši ni bilo več denarja niti za najnujnejše stvari. Ker na kmetiji ni bilo nikakršne perspektive, je nobeden izmed mojih bratov ni hotel prevzeti. Poleg tega je oče zaradi vsega, kar je po vojni pretrpel, postajal vse bolj živčno razrvan in zagrenjen. Ne spominjam se, da bi se kdaj nasmehnil. Ker sta bila starša od dela povsem izčrpana in kmetije nista več mogla obdelovati, sta jo leta 1965 za majhen denar prodala in se preselila v Trnovlje pri Celju, kjer sta kupila

majhno hišo, oče pa se je zaposlil v trgovskem podjetju Merx, kjer je zbijal lesene zaboje. Tako je naša kmetija, ki je bila ena najlepših v vsej šentjurski fari in na kateri je naš rod dokazano gospodaril več kot tristo let, za vedno prešla v tuje roke, česar še do danes nisem mogel preboleti.

Starša sta na starost živela od skromne očetove pokojnine, ki je komaj zadoščala za preživetje. Oče je umrl leta 1987 in ni dočakal padca komunističnega režima leta 1990 in osamosvojitve Slovenije naslednje leto. Je pa ta za slovenski narod in zanjo nadvse srečni zgodovinski trenutek dočakala mama, čeprav je bila od očeta pet let starejša. Po vsem tistem, kar sta z očetom hudega doživela v povojnih letih, kar ni mogla verjeti, da je komunistične vladavine konec in da je končno zaživela v svobodi.

Krvice in nasilje, ki sem jih doživel kot profesor na poklicni šoli v Celju.

Ker sem bil invalid, je bila zame edina perspektiva, da se šolam, kar pa ni bilo tako samoumevno. Da sem si lahko kupil knjige in zvezke za šolo, sem v višjih razredih osnovne šole hodil nabirat ribez na državno posestvo in obirat hmelj h kmetom iz sosednje vasi. Kot gimnazijec sem se med počitnicami s kolesom vozil dobrih 15 km daleč na delo v celjsko podjetje EMO. Ker se je delo v tovarni začelo že 10 minut do šestih, sem moral vstajati že ob štirih zjutraj, da nisem zamudil v službo. Čeprav sem bil invalid, sem v tovarni opravljal fizično delo, in to v lužilnici, kjer so bili delovni pogoji izredno težki. Čeprav sem v celoti nadomeščal delavca na dopustu, nisem prejemal niti polovice njegove mesečne plače.

Ko sem na Filozofski fakulteti študiral zgodovino in sociologijo, sem od Izobraževalne skupnosti res dobil štipendijo, vendar je bila tako majhna, da si nisem mogel privoščiti niti treh obrokov na dan, tako da sem hodil spat brez večerje. Ker je bila hrana v kuhinji študentskega naselja izredno slaba, sem bil tako podhranjen, da sem tehtal komaj slabih 60 kg. Moje materialno stanje se je izboljšalo šele, ko sem dobil študentsko posojilo, ki pa sem ga potem, ko sem se zaposlil, vrnil do zadnjega dinarja. Kljub bedi, v kateri sem študiral, sem leta 1972 študij uspešno dokončal. Imel sem možnost, da bi se zaposlil na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja (sedanjem Inštitutu za novejšo zgodovino). Njegov tedanji ravnatelj dr. Tone Ferenc me je povabil na pogovor, vendar sem ponudbo zavrnil, ker sem vedel, da je to režimska ustanova in da bom, če se v njej zaposlim, moral stopiti v ZK, svoje raziskovalno delo pa podrediti komunističnemu zgodovinopisju, česar pa ne bi hotel za

nobeno ceno. Tako sem se kot profesor zgodovine in sociologije zaposlil na poklicni šoli Šolski center Borisa Kidriča v Celju.

Čeprav poklicna šola ni ravno ustanova, kjer bi mlad profesor zgodovine lahko razvil svoje poklicne ambicije, pa sem bil kar zadovoljen. Učenci in učenke so bili večinoma iz revnejših družin in so bili lepo vzgojeni, zato sem se z njimi zelo dobro razumel. Drugače pa je bilo s sodelavci. Velika večina jih ni imela predpisane izobrazbe in so to kompenzirali s tem, da so bili zagrizeni partijci. Moje težave s komunisti na šoli so se začele že prvo leto službovanja, ko sem odklonil povabilo sekretarja OOZK naj vstopim v ZK, kar je zanj predstavljalo nekaj nepojmljivega. Ker zaradi tega nisem imel predpisanih "moralno-političnih kvalitet", mi niso zaupali poučevanja predmeta samoupravljanje s temelji marksizma, čeprav sem bil kot profesor zgodovine in sociologije med vsemi učitelji na šoli za to najbolj usposobljen. Jaz se zaradi tega nisem sekiral, ampak sem bil tega celo vesel. Ker so navedeni predmet honorarno poučevali razni pravniki, ki so bili brez vsakega znanja pedagogike in metodike, je ta predmet med dijaki kmalu postal sila nepriljubljen. Spričo tega je bilo vodstvo šole prisiljeno, da mi je preko noči zaupalo njegovo poučevanje.

Ker kot profesor, ki ni hotel vstopiti v ZK, nisem užival zaupanja, da bom poučeval ideološko "pravilno," sem pri pouku imel kar pogosto hospitacije predstavnikov celjske enote Zavoda za šolstvo. Nekajkrat pa se je zgodilo celo to, da je "hospitacijo" pri uri zgodovine in samoupravljanja s temelji marksizma opravil bivši oficir JLA, ki je bil vodja avtomehanske šole in je poučeval motoroznanstvo. Običajno je v učilnico vstopil nenapovedano sredi učne ure in dijakom začel postavljati vprašanja, čeprav s tega področja ni imel nikakršnega znanja. Seveda sem se zaradi tega počutil ponižanega. Ker sem v zbornici kar pogosto govoril kritično o socializmu in o izkoriščanju SR Slovenije v okviru SFRJ, je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo prišlo do obračuna z menoj. To se je zgodilo jeseni 1982. Ob začetku šolskega leta 1982/83 sem si ravnatelja drznil opozoriti na nemoralno ravnanje nekaterih učiteljev z učenkami, ki so jih od pouka z avtomobili vozili na hišnikov vikend in se tam z njimi zabavali. Med njimi sta bila tudi pomočnik ravnatelja in sekretar OOZK. Prav tako se ga kot vodja aktiva profesorjev družboslovnih predmetov opozoril, da v času, ko bi moral biti v razredu, poučuje na Delavski univerzi v Žalcu, učenci pa na igrišču igrajo žogo. Za ravnatelja naj povem, da v času, ko še ni bil na tem položaju, sploh ni bil v ZK in je mene celo poučeval, kakšne razloge naj navedem, da mi ne bo treba stopiti v ZK. Ko pa so dotedanjega ravnatelja

politično odstranili, je hitro stopil v ZK in postal zagrizen partije, kar mu je omogočilo, da je bil imenovan za ravnatelja.

Moje opozorilo o nepravilnostih, ki so se dogajale na šoli in v katere je bil vpleten tudi on, je smatral za napad na ZK in namesto da bi ukrepal proti njim, je udaril po meni. Najprej je z menoj začel verbalno obračunavati partijski sekretar, ki je bil sam udeležen pri nemoralnem početju z dijakinjami, in me obtoževal da sem "protisocialistični element" ter mi celo grozil s taboriščem. Nekega dne oktobra 1982 me je k sebi v svojo pisarno dal poklicati ravnatelj in predme na mizo položil list, na katerem je bila v prvi osebi napisana izjava, da prostovoljno prekinjam delovno razmerje. Pri tem mi je zagrozil, da bom, če predložene odpovedi delovnega razmerja ne podpišem, zaradi svojih izjav imel opravka s Službo državne varnosti (SDV oz. UDBO). Spričo te grožnje sem napisano odpoved delovnega razmerja podpisal. Pri obračunavanju z menoj so se poleg ravnatelja in sekretarja OZKS osebno močno angažirali tudi nekateri moji sodelavci in sodelavke. Ena izmed starejših učiteljic, ki je bila med vojno partizanka, mi je z neprikritim sovraštvom dejala: »Veš, takšne kot si ti, smo po vojni poslali v taborišča«. Obravnaval me je tudi Komite za Splošni ljudski odpor (SLO) in družbeno samozaščito (DS) pri Občinskem komiteju ZKS Celje. Njegov predsednik me je povabil na razgovor in mi sporočil, da mi je zaradi mojega sovražnega odnosa do socialistične družbene ureditve prepovedana zaposlitev v katerikoli vzgojno-izobraževalni ustanovi v Sloveniji. Tako sem bil eden zadnjih, če ne celo zadnji v Sloveniji, ki mu je komunistična oblast prepovedala opravljanje poklica.

Krivice in nasilje, ki sem jih doživljal po zaposlitvi v Zgodovinskem arhivu Celje

Na mojo veliko srečo je ravno takrat, ko sem moral pod prisilo zapustiti delo srednješolskega profesorja, Zgodovinski arhiv Celje iskal zgodovinarja. Prijavil sem se na razpis in bil kot edini kandidat tudi sprejet. Čeprav me je delo arhivista zanimalo, nisem mogel preboleti tega, da sem moral zapustiti pedagoški poklic, ki sem ga opravljal z velikim veseljem. Ko je direktor arhiva, ki ga je na to mesto postavila partija, čeprav o arhivu in arhivski stroki ni imel niti pojma, zvedel, zakaj sem moral zapustiti delo srednješolskega profesorja, so se zame začeli izredno težki časi. Dal mi je jasno vedeti, da sem lahko po njegovi volji že jutri na cesti brez službe. Moj položaj se je še dodatno poslabšal, ko je iz arhiva odšel moj sodelavec in prijatelj, s katerim sva si delila pisarno. Tedaj se je k meni v pisarno prestavila sodelavka, ki

je bila sekretarka OO ZKS celjskih kulturnih ustanov in fanatična komunistka. Od nje in od strani ravnatelja sem začel doživljati takšne šikanaže, da sem bil popolnoma obupan in sem celo že pomislil na samomor. Zapadel sem v hudo depresijo in sem prvič v življenju moral začeti jemati antidepresive. To je bilo eno najtežjih, če ne celo najtežje obdobje v mojem življenju. Dodatno me je prizadelo, ko sem zvedel, da je moj bivši šolski ravnatelj ravnateljem celjskih srednjih šol na eni izmed njihovih konferenc o meni govoril, naj me nikar ne zaposlijo, ker da sem bil kot profesor v stalnem konfliktu z učenci. To mi je povedala voditeljica Zavoda za šolstvo, Enota Celje, ki me je kot profesorja zelo cenila in spoštovala. Pokazala mi je zapisnik te konference, v katerem je bila ravnateljeva izjava o meni zapisana.

Odločil sem se, da pravico poiščem na sodišču in sem zoper njega pri Temeljnem sodišču v Celju vložil tožbo zaradi obrekovanja. Teden dni pred razpisano obravnavo pa me je k sebi na sodišče poklicala sodnica, ki ji je bil moj primer dodeljen, in me v solzah prosila, naj od tožbe odstopim, ker nimam nobenih možnosti, saj ima ravnatelj podporo Občinskega komiteja ZKS Celje in ravnateljev celjskih srednjih šol. Verjamem, da je bila poštena in da mi je hotela dobro, saj je bila ena redkih celjskih sodnic in sodnikov, ki ni bila članica ZK. Ker od tožbe nisem odstopil, je prišlo do sodne obravnave. Na moje začudenje na glavno obravnavo ni bilo mojega odvetnika, ki me o tem, da ga ne bo, ni niti obvestil. Kot sem kasneje zvedel, sta bila z ravnateljem dobra prijatelja in se zato obravnave namerno ni udeležil. So pa prišli celjski srednješolski ravnatelji in vsi po vrsti izjavljali, da moj nekdanji ravnatelj o meni ni nikoli podal inkriminirane izjave. Da bi bilo vse še slabše, se je tudi "izgubil" prej omenjeni zapisnik konference ravnateljev. Tako je manjkal glavni materialni dokaz, na katerem sem svojo tožbo utemeljeval. Spričo tega sem bil prisiljen sprejeti ponujeni predlog sodnice, da od tožbe odstopim.

Tudi po padcu komunizma sem še vedno občutil dolgo roko nekdanjih komunistov

Moj položaj v službi se je bistveno izboljšal šele s padcem komunizma v Sloveniji leta 1990. Takrat se je v meni sprostila neverjetna energija, ki sem jo usmeril v proučevanje povojnega komunističnega nasilja v Sloveniji. Postavil sem si nalogo, da moram raziskati in opisati krivice, ki jih je komunistični režim v Sloveniji povzročil mojima staršema in tisočim drugim. Najprej so me pritegnili povojni politični sodni procesi pred sodišči v Celju in sem to temo obdelal v posebni študiji, ki je kot knjiga izšla leta 1995. Zatem sem svojo pozornost usmeril

na proučevanje povojnih nasilnih razlastitev premoženja, zlasti še na zaplembe. Na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani sem iz te tematike leta 1989 opravil magisterij, leta 1996 pa sem prijavil doktorat. Za doktorsko temo sem si izbral povojne zaplembe premoženja v Sloveniji. Mislim, da se ne motim, če trdim, da je bila to prva doktorska disertacija na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je kritično obravnavala ravnanje komunistične oblasti v Sloveniji.

Vendar pot do doktorata ni bila enostavna. Člani komisije na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je obravnavala mojo predloženo dispozicijo doktorske disertacije, so bili namreč sami preverjeni komunistični zgodovinarji, ki jim predlagana tema nikakor ni bila pogodu. Z odgovorom so zavlačevali več kot pol leta. Šele ko sem o tem obvestil dekana Filozofske fakultete in rektorja Univerze v Ljubljani, mi je komisija odgovorila, da se predlagana tema doktorske disertacije odobri. Sem pa od takratnega vodje oddelka za zgodovino prejel izredno žaljivo pismo, ki ga od nekoga na tem položaju ne bi nikoli pričakoval. Temu primerno je tudi potekal zagovor doktorske disertacije. Prof. dr. Lovro Šturm, ki je bil na zagovoru prisoten, je iz protesta, zaradi vidno sovražnega odnosa članov komisije do mene, še pred njegovim zaključkom odšel. Kot mi je kasneje povedal, je bil potek zagovora še najbolj podoben komisarskemu zasliševanju.

Zaradi proučevanja komunističnega nasilja v Sloveniji sem že po uvedbi demokracije od svojih kolegov zgodovinarjev doživel marsikaj takšnega, česar nisem nikoli pričakoval. Ko so celjski zgodovinarji v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja obnovili delovanje Zgodovinskega društva Celje, je tedanja direktorica Muzeja novejšje zgodovine Celje (naslednika Muzeja revolucije Celju) in kasnejša ministrica za kulturo dosegla, da nisem bil predlagan za člana nobenega organa društva. Čeprav sem bil formalno njegov član, me je Zgodovinsko društvo Celje popolnoma ignoriralo in mi niso pošiljali niti vabil na predavanja, ki jih je društvo organiziralo. Še precej hujši primer sovraštva sem doživel leta 2002. Ko se je tega leta Zgodovinski arhiv Celje preselil v novo zgradbo, je ob tej priložnosti pripravil zakusko, na katero so bili povabljeni tudi arhivski delavci iz drugih arhivov v Sloveniji. Ob tej priložnosti me je eden izmed arhivskih delavcev Arhiva Republike Slovenije, ko smo sedeli za mizo, vprašal, če sem jaz napisal knjigo z naslovom Delo kot kazen, ki govori o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji. Ko sem mu odgovoril pritrdilno, mi je z neprikritim sovraštvom dejal: »Za takšne kot si ti, bi bilo treba delovna taborišča ponovno ustanoviti!« Po skoraj dvajsetih letih se mi je ob priložnosti, ko sem obiskal čitalnico Arhiva Republike

Slovenije, za te besede opravičil in dejal, da je bil zaradi komunistične indoktrinacije zaveden in da je šele kasneje spoznal svojo zmoto, ko je zagovarjal komunistični režim. Njegovo opravičilo sem sprejel in sva od tedaj dalje v dobrih odnosih.

Da so nekdanji komunisti tudi po uvedbi demokracije ohranili stare metode vladanja, sem občutil, ko sem se leta 2002 prijavil na razpis ravnatelja Zgodovinskega arhiva Celje. Čeprav sem med vsemi kandidati imel daleč najboljše pogoje, je prej navedena ministrica za kulturo na to mesto imenovala kandidata, ki ni izpolnjeval niti vseh minimalnih pogojev, je pa bil pristaš Združene liste, kot se je takrat imenovala naslednica nekdanje partije. Po nekaj letih je ta postal najprej direktor Zgodovinskega arhiva Ljubljana, nato pa direktor Arhiva Republike Slovenije in je na tem položaju še sedaj. Ko je postal ravnatelj zgodovinskega arhiva Celje, je začel z menoj obračunavati na najbolj primitivne načine. Da bi se oddolžil svoji ministrici, ki ga je imenovala za direktorja, mi je skušal onemogočiti izdajo faksimilov arhivskih dokumentov občinskih komitejev ZKS, tako da sem jih izdal v samozaložbi s pomočjo Mohorjeve družbe v Celju.

Leta 2005 sem se zaposlil na Sektorju za popravo krivic in za narodno spravo na Ministrstvu za pravosodje RS. Poleg vodenja sektorja sem veliko časa posvetil tudi pripravljanju in izdajanju zbornikov dokumentov in pričevanj o povojni koncentracijskih in delovnih taboriščih ter o izgonih prebivalstva. Ustanovitev Sektorja za popravo krivic in za narodno spravo, iz katerega je leta 2008 nastal sedanji Študijski center za narodno spravo, je pri nekaterih komunističnih zgodovinarjih naletel na hud odpor. Najbolj je njuni ustanovitvi nasprotoval dr. Božo Repe, ki ga je na mesto profesorja za slovensko novejšo zgodovino postavila partija in velja za enega največjih zagovornikov propadlega komunističnega režima v Sloveniji. Tudi večina osrednjih slovenskih medijev njuni ustanovitvi ni bila naklonjena.

Kljub vsemu, kar sem hudega doživel od strani komunističnega režima in njegovih ideoloških naslednikov, pa lahko rečem, da bi vse kar sem storil, storil še enkrat. Ponosen sem na to, da nikoli nisem služil komunističnemu režimu, prav tako sem tudi ponosen, da sem na področju proučevanja povojnega revolucionarnega nasilja v Sloveniji opravil pionirsko delo. Vesel sem, ker je to prepoznala tudi večina slovenske zgodovinske stroke in me predlagala za Zoisovo priznanje za dosežke na področju zgodovinopisja, ki sem ga prejel leta 2013.

Škofja vas, avgust 2021